माध्यमिक तहको पाठ्यक्रम
(प्राविधिक तथा व्यावसायिकधार)

सङ्गीत शिक्षा पाठ्यक्रम
(कक्षा ९-१०)

२०७८

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्राक्कथन

पाठ्यक्रम सिकाइ शिक्षणको मूल आधार हो । पाठ्यक्रममा समावेश हुने विषयवस्तु र तिनको अभ्यासको स्तरले शिक्षाको समग्र गुणस्तरलाई प्रभाव पार्दछ । पाठ्यक्रमले प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गराई व्यक्तित्व विकास गर्न सक्नुपर्छ । यसै गरी राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति निष्ठावान्, स्वाभिमानी, नैतिकवान्, जिम्मेवार, श्रमलाई सम्मान गर्ने, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक विकासमा पाठ्यक्रमले सहयोग गर्नुपर्दछ । पाठ्यक्रम कार्यान्वयनपछि उत्पादित जनशक्तिले सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्नुका साथै राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्दै राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण गर्न सक्नुपर्छ । यस पाठ्यक्रमबाट विद्यार्थीमा शान्ति, समानता तथा सामाजिक न्यायप्रति प्रतिबद्ध भई सहिष्णुता तथा सदाचार जस्ता आचरण विकासमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसबाट सूचना प्रविधिको प्रयोग, वैज्ञानिक अवधारणाको आत्मसात्, खोज तथा अनुसन्धान क्षमताको विकास र जीवनोपयोगी सिप प्राप्तिका माध्यमले प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतायुक्त जनशक्ति तयार गर्नुका साथै आफ्नो भाषा, संस्कृति, कलाप्रतिको अनुरागसहितको पहिचानमा गौरवको अनुभूति गर्ने नागरिक विकासमा योगदान हुने अपेक्षा गरिएको छ । यी पक्षहरूलाई दृष्टिगत गर्दै राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मार्गनिर्देशअनुसार कक्षा ९ देखि १० सम्मका लागि यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो ।

पाठ्यक्रम विकास प्रक्रियामा सम्बद्ध विभिन्न सरोकारवालाहरूको सहभागिता जुटाइएको थियो । माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) का विभिन्न विषयका पाठ्यक्रम विकास प्रक्रियामा सहभागी शिक्षाविद्, प्राध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षासम्बद्ध सङ्घसंस्था र सरोकारावालाहरू, पाठ्यक्रम मस्यौदा कार्यदल तथा सम्बन्धित विषय समितिका सदस्यहरूलगायतका सुझावलाई समेटी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । पाठ्यक्रममा विद्यार्थीका सक्षमता, अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र तथा क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र सिकाइ उपलब्धि आकलन प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यस कार्यमा पाठ्यक्रम मस्यौदा कार्यदल तथा सम्बन्धित विषय समितिका सदस्यहरूलगायत उल्लिखित सरोकारवालाहरू तथा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रका सम्बन्धित कर्मचारी योगदान रहेको छ । पाठ्यक्रम विकासमा आवश्यक नीतिगत मार्गदर्शन प्रदान गर्नुका साथै पाठ्यक्रमलाई अन्तिम रूप दिने कार्यमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कनबाट गठित

विभिन्न प्राविधिक समितिहरूको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्र पाठ्यक्रम विकासमा योगदान गर्ने सबैप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछ ।

यो पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध सबै पक्षको योगदान अपेक्षित छ । पाठ्यक्रम सुधारको कार्य निरन्तर चल्ने प्रक्रिया भएकाले भविष्यमा यसलाई अझ प्रभावकारी बनाउन शिक्षक, अभिभावक तथा समस्त बुद्धिजीवीहरूलगायत सम्बद्ध सबैबाट पाठ्यक्रम विकास केन्द्र रचनात्मक सुझावको अपेक्षा गर्दछ ।

वि.सं. २०७८

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

विषय सूची

क्र.स. **विषयवस्तु** **पृष्ठ**

Course Structure

१. शास्त्रीय सङ्गीत
२. नेपाली लोक सङ्गीत
३. पाश्चात्य सङ्गीत

ऐच्छिक विषयहरू

१. गायन
२. वादन
३. नृत्य

पाठ्यक्रम ढाँचा (कक्षा ९-१२)

	कक्षा ९			कक्षा १०		
क्र.म.	विषय	पाठ्य घण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा	विषय	पाठ्य घण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	नेपाली	३	९६	नेपाली	३	९६
२.	अङ्ग्रेजी	४	१२८	अङ्ग्रेजी	४	१२८
३.	गणित	३	९६	गणित	३	९६
४.	विज्ञान	३	९६	विज्ञान	३	९६
५.	सामाजिक अध्ययन	३	९६	सामाजिक अध्ययन	३	९६
६.	शास्त्रीय सङ्गीत	४	१२८	शास्त्रीय सङ्गीत	४	१२८
बलम	नेपाली लोक सङ्गीत	४	१२८	नेपाली लोक सङ्गीत	४	१२८
८.	पाश्चात्य सङ्गीत	४	१२८	पाश्चात्य सङ्गीत	४	१२८
९.	ऐच्छिक विषयहरूमध्ये कुनै एक (गायन, वादन र नृत्य) प्रचलित नेपाली सङ्गीत	४	१२८	ऐच्छिक विषयहरू मध्ये कुनै एक (गायन, वादन र नृत्य) प्रचलित नेपाली सङ्गीत	४	१२८
	जम्मा	**३२**	**१०२४**	**जम्मा**	**३२**	**१०२४**

कक्षा ९ र १०
शास्त्रीय सङ्गीत

कक्षा : ९ र १० **पाठ्यभार :४** **वार्षिक कार्यघण्टा :१२८**

१. परिचय

विभिन्न राग तथा तालको संयोजन गरेर गाउने तथा बजाउने कलालाई शास्त्रीय सङ्गीत भनिन्छ । यस सङ्गीतमा सितार, सरोद, हार्मोनियम, तबला आदि बाजाहरू तथा धुपद, ख्याल, ठुमरी, गजल, भजन, कर्वाली जस्ता गायनशैली पर्दछन् । शास्त्रीय सङ्गीत सङ्गीतको व्याकरण र सङ्गीतको आधार हो । परम्परादेखि चल्दै आएको सङ्गीत हाम्रो राष्ट्रको अमूर्त साँस्कृतिक कला पनि हो । यस परिप्रेक्ष्यमा यसको संरक्षण, संवर्धन र जगेर्नाका लागि विद्यालय शिक्षामा शास्त्रीय सङ्गीतको शिक्षण आजको अपरिहार्यता हो । यसको ज्ञानबाट सगीतको कुनै पनि विधा चाहे त्यो लोक, आधुनिक वा परम्परागत शैलीमा निपुणता ल्याउने कार्यमा सहयोग पुग्छ । धार्मिक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्त्व बोकेको शास्त्रीय सङ्गीतको शिक्षणबाट विद्यार्थीको सङ्गीतको ज्ञानलाई दिगो बनाउनमा सहयोगी हुन्छ । यसका साथै शास्त्रीय सङ्गीतको ज्ञानबाट विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण विकासमा समेत सहयोगी हुनसक्ने हुँदा विद्यालय शिक्षामा शास्त्रीय सङ्गीतको महत्त्वपुर्ण स्थान रहेको छ ।

यस पाठ्यक्रममा शास्त्रीय सङ्गीतको प्रारम्भिक ज्ञान, राग तथा थाट अलङ्कार ज्ञान, पारिभाषिक शब्दावलीहरूको ज्ञान, शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गतका विविध गायन शैलीहरू, वाद्ययन्त्र परिचय, गायन शैलीहरू, लय, ताल परिचय, र विभिन्न व्यक्तिहरूको जीवनी जस्ता विषय समेटिएको छ । यस पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई शिक्षणसिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि

एवम् अगिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) को अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. शास्त्रीय सङ्गीतको अवधारण विकास र महत्त्व बोध

२. राग तथा थाट अलङ्कारको बोध तथा गायन र वाद्य अभ्यास

३. पारिभाषिक शब्दावलीहरूको पहिचान र प्रयोग

४. शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गतका गायन शैलीको बोध र प्रस्तुति

५. वाद्ययन्त्र,लयर तालको अभ्यास तथा प्रयोग

६. प्रमुख शास्त्रीय सङ्गीतज्ञको पहिचान र समाजमा दिएको योगदानको बोध

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

क्र. सं.	कक्षा ९		कक्षा १०	
	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि
१.	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ सङ्गीतको सामान्य परिचय दिन १.२ सङ्गीतको परिभाषा अध्ययन गरी प्रस्तुत गर्न	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ शास्त्रीय सङ्गीतको सामान्य ज्ञान लिन १.२ रागको परिचय र परिभाषाको जानकारी लिई प्रस्तुत गर्न
२	अलङ्कार, थाट र राग	२.१ अलङ्कारको परिचय र दुई स्वरदेखि चार स्वरका अलङ्कारहरू लेखन,गायन र अभ्यास गर्न २.२ १० थाटको परीचय प्रस्तुति र थाटमा प्रयोग हुने स्वरहरूको ज्ञान लिई अभ्यास गर्न	अलङ्कार, थाट र राग	२.१ चार स्वरहरूको थप अलङ्कार लेख्ने, गाउने र अभ्यास गर्न २.२थाट र रागमा भेद, राग भुपाली, राग यमन, राग वृन्दावनीको परिचय र गाउने बजाउने र अभ्यास गर्न ।

		२.३ विलावल र खमाज थाटअन्तर्गतका रागको परिचय प्रस्तुत गर्न		
३.	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ पारिभाषिक शब्दावलीको प्रयोगसम्बन्धी अवधारणा विकास गरी परिचय दिन ३.२ स्वर, वर्ण, अलङ्कार, आरोह, अवरोह, पकड, ताल, लय, ध्वनि, नाद, स्वर र थाटको परिचय दिन	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ पारिभाषिक शब्दावलीको प्रयोगसम्बन्धी शैद्धान्तिक जानकारी एवम् परिचय दिन ३.२ थाट, वादी, संवादी, विवादी, अनुवादी, स्थायी, अन्तरा र श्रुति, सप्तकको परिचय दिन
४.	शास्त्रीय सङ्गीतका गायन शैली	४.१ सरगम गीत, लक्षण गीत,मध्य लय, विलम्बित लयर ठुमरी गायनको परिचय दिन र अभ्यास गर्न	शास्त्रीय सङ्गीतका गायन शैली	४.१ भजन गीत, तराना शैलीको परिचय परिचय दिई अभ्यास गर्न
५.	लय र ताल	५.१लय ज्ञान र समान तथा दुगुन लय लेख्ने अभ्यास गर्न ५.२ शास्त्रीय रागका वन्दिरालाई त्रितालमा लेख्ने र गाउने अभ्यास गर्न ५.३ लय, ताल र स्वरको ज्ञान लिन	वाद्ययन्त्रको परिचय	५.१ अवनद्ध, घन वाद्य,तन्तु वाद्य रसुशीर वाद्यको परिचय दिन ५.२ आफ्नो वाध्ययन्त्र मिलाउने सम्बन्धी जानकारी लिई मानव जीवनमा उपयोग गर्न
६.	शास्त्रीय सङ्गीतज्ञ	६.१ पं. विष्णु नारायणर उ. रामनाथ तण्डुकारको बारेमा जानकारी लिई उनीहरूले गरेका कार्यहरूको योगदानको चर्चा गर्न	शास्त्रीय सङ्गीतज्ञ	६.१ प.सतिशचन्द्र रेग्मी, प. विष्णुदिगम्बर पलुस्कर रउ. बुद्धरत्न तुलाधरकाबारेमा जानकारी लिई उनीहरूले गरेका कार्यहरूको योगदानको चर्चा गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा ९				कक्षा १०		
एकाइ	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ सङ्गीतको सामान्य परिचय २ सङ्गीतको परिभाषा र महत्त्व	६	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय १.२ रागको परिचय र परिभाषा	६
२.	अलङ्कार, थाट र राग	२.१अलङ्कारको परिचय र दुई/तीन स्वरका अलङ्कारहरू लेखन २.२ थाटको परिचय २.३ १० थाटको ज्ञान (स्वर सहित) २.४ राग परिचय : विलावल र खमाज रागको परिचय	१२	अलङ्कार, थाट र राग	२.१ चार स्वरहरूको थप अलङ्कार लेखन २.२ थाट र रागमा भेद २.३ राग भुपाली, राग यमन र राग वृन्दावनी	१२
३.	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ पारिभाषिक शब्दावलीको प्रयोगसम्बन्धी शैद्धान्तिक जानकारी एवम् परिचय : स्वर, वर्ण, अलङ्कार, आरोह, अवरोह, पकड, ताल, लय, ध्वनि	१२	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ पारिभाषिक शब्दावलीको प्रयोगसम्बन्धी शैद्धान्तिक जानकारी एवम् परिचय : वादी, संवादी, विवादी, अनुवादी, स्थायी, अन्तरा,श्रुति रसप्तक।	१२
४.	शास्त्रीय सङ्गीतका	४.१ सरगम गीत, लक्षण गीत,मध्य लय, विलम्बित	१२	शास्त्रीय सङ्गीतका	४.१ भजन गीत र	१२

	गायन शैली	लयर ठुमरी गायनको परिचय		गायन शैली	तरानाशैलीको परिचय	
५.	लय र ताल	.१लय, तालको परीचय ५.२समान तथा दुगुन लय लेखन र गायन ५.३ शास्त्रीय रागका वन्दिरालाई त्रितालमा गायन अभ्यास	१२	वाद्ययन्त्रको परिचय	५.१ वाद्ययन्त्रको परिचय र प्रकार १.१ अवनद्ध, घन वाद्य,तन्तु वाद्य रसुशीर वाद्य	१२
६.	शास्त्रीय सङ्गीतज्ञ	६.१ प. विष्णु नारायण र उ. रामनाथ तण्डुकारको परिचय, प्रमुख कार्य र योगदान	१०	शास्त्रीय संगीतज्ञ	६.१ प.सतिशचन्द्र रेग्मी, प. विष्णुदिगम्बर पलुस्कर र उ. बुद्धरत्न तुलाधरको परिचय, प्रमुख कार्य र योगदान	१०
जम्मा			६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा कक्षा ९ र १० मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

क्र.सं.	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा
१.	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ शास्त्रीय सङ्गीत अन्तर्गत विविधस्वरहरूको अभ्यासगर्न।	१०	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	१.१ शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गत विविध शुद्ध तथा विकृित स्वरहरूको अभ्यास गर्न	१०
२.	अलङ्कार, थाट र राग	२.१ दुई/तीन स्वरका अलङ्कारहरूकोगायन अभ्यास गर्न। २.२ १० थाटको नाम र	१४	अलङ्कार, थाट र राग	२.१ दुईदेखि चार स्वरहरूको थप अलङ्कार गायन अभ्यास गर्न	१४

		प्रयोग हुने स्वरहरूको अभ्यास २.३ शास्त्रीय सङ्गीतमा विलावल र खमाज थाटअन्तर्गत रही तीनतालमा सरगमगीत र लक्षणगीत गाउने अभ्यास गर्न			२.२. चार स्वरको अलङ्कार लेखी प्रस्तुत गर्न २.३शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गत राग भुपाली, राग यमन, राग वृन्दावनीलाई गाउने अभ्यास गर्न	
३.	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गत स्वर, वर्ण, अलङ्कार, आरोह, अवरोह, पकड, ताल, लय आदि पारिभाषिक शब्दहरूको प्रयोग र अभ्यास गर्न	१०	पारिभाषिक शब्दावली	३.१ शास्त्रीय सङ्गीतअन्तर्गत प्रयोगमा आउने वादी, संवादी, विवादी, अनुवादी, स्थायी, अन्तरा, श्रुति र सप्तक आदि शब्दावलीलाई परिचयका साथ प्रयोग गर्ने अभ्यास गर्न	१२
४.	शास्त्रीय सङ्गीतका गायन शैली	४.१ सरगम गीत, लक्षण गीत,मध्य लय, विलम्बित लय र ठुमरी गायन शैलीको अभ्यास गर्न	१४	शास्त्रीय सङ्गीतका गायन शैली	४.१ भजन गीत र तराना शैलीहरू को अभ्यास गर्न	१४
९.	लय र ताल	५.१ तालमा समान तथा दुगुन लयहरूको अभ्यास गर्न ५.२ शास्त्रीय रागका वन्दिरालाई त्रितालमागाउने अभ्यास गर्न	१०	वाद्ययन्त्रको परिचय	५.१ शास्त्रीय सङ्गीतमा प्रयोग हुने अवनद्ध, घन वाद्य, तन्तु वाद्य र सुशीर वाद्यहरू मिलाउने अभ्यास गर्न ।	१०
६.	शास्त्रीय सङ्गीतज्ञ	६.१ प. विष्णु नारायण र उ. रामनाथ तण्डुकारका प्रमुख कार्य र योगदानको सूची बनाई प्रस्तुत	६	शास्त्रीय संगीतज्ञ	६.१ प.सतिशचन्द्र रेग्मी, प. विष्णुदिगम्बर पलुस्कर र उ. बुद्धरत्न तुलाधरका प्रमुख कार्य र योगदानको सूची बनाई प्रस्तुत ।	४
		जम्मा	**६४**			**६४**

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकै पटक एकभन्दा बढी विधिहरूको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । गृह विज्ञान शिक्षण सहजीकरणको क्रममा खास गरी निम्न विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल
- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन
- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकाहरूलाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ । यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकाहरू समेत अपनाउन सकिने छ ।

बलम. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थीहरूका मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो । यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ । यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीहरूका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसिक्नुको कारण

अन्वेषण गरी पुनः सिकाइन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ । साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ । यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्रलगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ । यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५० प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.सं	**क्षेत्र**	**परीक्षण गर्ने पक्ष**	**अङ्कभार**	**मूल्याङ्कनका आधार**
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतिकरण	२५	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतिकरण
३.	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तय	१२	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेख
जम्मा			**५०**	

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०　　　　विषय : शास्त्रीय सङ्गीत　　　　समय: २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	शास्त्रीय सङ्गीतको परिचय	६	**2**	**1**	**1**	**4**	**2**	**0**	**3**	**2**	**1**	**9**	**5**	**2**	**16**	**9**	**25**	**16**	**4**
2	अलङ्कार, थाट र राग	१२																	**10**
3	पारिभाषिक शब्दावली	१२																	**8**
4	शास्त्रीय सङ्गीतका गायन शैली	१२																	**10**
5	वाद्ययन्त्रको परिचय	१२																	**10**
6	शास्त्रीय संगीतज्ञ	१०																	**8**
	जम्मा	६४	**2**	**1**	**1**	**4**	**2**	**0**	**3**	**2**	**1**	**9**	**5**	**2**	**16**	**9**	**25**	**16**	**50**

नेपाली लोक सङ्गीत

कक्षा : ९ र १० **पाठ्यभार : ४** **वार्षिक कार्यघण्टा : १२८**

१. परिचय

गाउनु, बजाउनु र नाच्नुको संयोजन नै संङ्गीत हो । लोक सङ्गीत भनेको लोकगीत, लोकवाद्य र लोक नृत्यको संयोजन हो । जन समाजमा परम्परादेखि गाउँदै र चल्दै आएको सङगीत नै लोक सङ्गीत हो । यसले आफ्नो रूप र विधा आफैंले जन्माउनाको साथै सरल, सुबोध र लोकप्रिय हुन्छ । यसको समष्टिगत रुप मनबाट जन्मने हो । यसले जीवनको रागात्मक स्वतस्फुर्त लयात्मक अभिव्यक्ति प्रकट गर्दछ । यसमा लोकको चालचलन, विधि व्यवहार, आस्था, मूल्य र मान्यताको चित्रण गरिन्छ । प्रस्तुत विषयको पाठ्यक्रममा नेपालमा प्रचलित र विद्यमान लोक सङ्गीतसम्बन्धी गहन विषयवस्तुहरू र लोपोन्मुख एवम् दुर्लभ नेपाली लोक सङ्गीत तथा हाल विकास भएका र परिमार्जित शैलीका गीतसङ्गीत बारेमा विद्यार्थीहरूले जान्न, बुझ्न र सिक्नु पर्ने आधारभूत सिपका पक्षलाई समेत विशेष जोड दिइएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा गीत र लोक गीत, पारिभाषिक शब्दहरू, लोकगीत (भाका)को परिचय, सम्बद्ध विषयहरू, विद्वानहरू र विचार, वाद्ययन्त्रको अङ्ग वर्णन र मर्मत तथा स्वरलिपि जस्ता विषय समेटिएको छ । यस पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षाकगत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अगिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) को अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. गीत, लोक गीत र लोकनृत्यकोअवधारणा विकास तथा विशेषताको बोध

२. लोक गीतमा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दावलीहरूको बोध तथा प्रस्तुति

३. प्रचलित लोकभाकाहरूको पहिचान र अभ्यास

४. नेपाली लोक गायकहरूको पहिचान तथा योगदानको बोध

५. वाद्य यन्त्रका अङ्गहरूको विश्लेषण तथा मर्मत सम्भार

६. स्वरलिपिको बोध तथा लोक गीतलाई स्वर लिपिमा विकास, अभ्यास र प्रस्तुति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

क्र.स.	कक्षा ९		कक्षा १०	
	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि
१.	गीत र लोक गीत	१.१ गीतको परिचय र परिभाषाको जानकारी लिई प्रस्तुत गर्न १.२ लोकगीत, लोकवाद्य, लोकनृत्यको परिचय र परिभाषाको जानकारी लिई प्रस्तुत गर्न	गीत र लोक गीत	नेपाली लोकगीतको परिचय, परिभाषा र विशेषताको बारेमा जानकारी लिई उपयोग गर्न
२.	पारिभाषिक शब्द	१.२ लोक गीतमा प्रयोग हुने थेगो, रहनी, लय, ताल, भाका, बोली, टुक्का, चरण, शब्दहरूसँग परचित भई अभ्यास, प्रयोग र प्रस्तुति गर्न	पारिभाषिक शब्द	१.२ लोक गीतमा प्रयोग हुने दोहरी, जुहारी, फुँदा, टुप्पा र फेद, भाका झिक्ने, भाका हाल्ने, भाका जोर्ने शब्दहरूसँग परिचित भई अभ्यास, प्रयोग र प्रस्तुति गर्न
३.	लोकगीत (भाका)	३.१ झ्याउरे गीत, चुड्का गीत, सेलो गीत, फागु (होली) गीत, सेब्रु गीतका लोक भाकाहरूको जानकारी लिई	लोकगीत (भाका)	३.१ तामाङ् सेलो, भैलो गीत, मैथिली गीत, थारु गीतका लोक भाकाहरूको जानकारी लिई अभ्यास, प्रयोग र

		अभ्यास, प्रयोग र प्रस्तुति गर्न		प्रस्तुति गर्न
४.	नेपाली लोक सङ्गीतज्ञ	४.१ लोकगीतसँग सम्बद्ध गोपाल योञ्जन,सु. वि शाह र धर्मराज थापाको परिचयका बारेमा जानकारी लिन	रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडो	४.१ लोकगीतसँग सम्बन्धित रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडोको जानकारी लिई अभ्यास, प्रयोग र प्रस्तुति गर्न
५.	वाद्ययन्त्र का अंग	५.१ स्थानीय गीत र बाजाहरूको जानकारी लिई अभ्यास गर्न ५.२ वाद्ययन्त्रको चित्रसहित अग वर्णन गर्न	वाद्ययन्त्र मर्मत	५.१स्थानीय गीतमा बज्ने बाजाहरूको परिचय दिन र मर्मत सम्भार गर्न ५. वाद्ययन्को चित्र बनाई अङ्गहरूको वर्णन प्रस्तुत गर्न
६.	स्वरलिपि	गीतहरूलाई स्वरलिपिमा लेख्ने अभ्यास गर्न	स्वरलिपि	गीतहरूलाई स्वरलिपिमा लेख्ने अभ्यास गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा ९				कक्षा १०		
एकाइ	**विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	गीत र लोक गीत	१.१ गीत, लोक गीत, लोक वाद्य र लोक नृत्यको परिचय	१२	गीत र लोक गीत	१.१ नेपाली लोकगीतको परिचय र परिभाषा १.२ नेपाली लोकगीतका विशेषता	१०
२.	पारिभाषिक शब्द	२.१ लोक गीतमा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दहरूको परिचय : थेगो, रहनी, लय, ताल, भाका, बोली, टुक्का,	१२	पारिभाषिक शब्द	२.१ लोक गीतमा प्रयोग हुने शब्दहरूको परिचयः दोहरी, जुहारी, फुँदा, टुप्पा र फेद, भाका	१२

		चरण			झिक्ने, भाका हाल्ने ।	
३.	लोकगीत (भाका)	३.१ विभिन्न लोक भाकाहरूको परिचय : झ्याउरे गीत, चुड्का गीत, सेलो गीत, फागु (होली) गीत र सेब्रु	१२	लोकगीत (भाका)	३.१ विभिन्न लोक भाकाहरूको परिचय तामाङ् सेलो, भैलो गीत, मैथिली गीत	१२
४.	नेपाली लोक सङ्गीतज्ञ	४.१ धर्मराज थापा र सु. वि. शाहको परिचय, प्रमुख कार्य र योगदान	८	रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडो	४.१ लोकगीतसँग सम्बन्धित विषयहरू: रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडो ।	१०
५.	वाद्ययन्त्रका अंग	५.१ स्थानीय गीतमा बज्ने बाजाहरूको परिचय ५.२ आफनो वाद्ययन्त्रको चित्र र अंग वर्णन	१०	वाद्ययन्त्र मर्मत	५.१ स्थानीय गीतमा बज्ने बाजाहरूको परिचय ५.२आफनो वाद्ययन्त्रको चित्र, अंग वर्णन ।	१०
६	स्वरलिपि	६.१ गीतहरूलाई स्वरलिपिको ज्ञान	१०	स्वरलिपि	६.१ गीतहरूलाई स्वरलिपिमा लेख्ने ज्ञान	१०
जम्मा			६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा कक्षा ९ र १० मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नअनुसार छन् :

क्र.सं.	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा
१.	गीत र लोक गीत	१.१ प्रचलित गीत र लोक गीतहरूसूची तयार गर्न	१०	गीत र लोक गीत	१.१ लोक गीतका विशेषताहरूको सूची तयार गर्न	१०
२.	पारिभाषिक	१.२ लोक गीतमा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दहरू थेगो,	१०	पारिभाषिक शब्द	१.२ लोक गीतमा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दहरू	१०

	शब्द	रहनी, लय, ताल, भाका, बोली, टुक्का, चरण आदिलाई प्रयोग गरी गाउने अभ्यास			दोहरी, जुहारी, फुँदा, टुप्पा र फेद, भाका भिक्ने, भाका हाल्ने र भाका जोर्ने शब्दहरू प्रयोग गरी गाउने अभ्यास	
३.	लोकगीत (भाका)	३.१ भ्याउरे गीत, चुड्का गीत, सेलो गीत, फागु (होली) र सेब्रु गीतका भाकाहरूलाई गाउने अभ्यास	२०	लोकगीत (भाका)	३.१ तामाङ सेलो, भैलो गीत, मैथिली गीत,चुड्का र ख्याली शैलीमा गाउने अभ्यास	१८
४.	नेपाली लोक सङ्गीतज्ञ	४.१ धर्मराज थापा र सु. वि शाहले सङ्कलन गरेका कुनै एक लोकगीत गाउने अभ्यास ।	६	रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडो	४.१ लोकगीतसँग सम्बन्धित सिलोक, सवाई, खाँडोको सामान्य अभ्यास	८
५.	वाद्ययन्त्रका अंग	५.१ उल्लिखित गीतमा बज्ने बाजाहरूसँग गीत गाउने अभ्यास ५.२ आफ्नो वाद्ययन्त्रको अङ्ग वर्णन गर्ने अभ्यास	१२	वाद्ययन्त्र मर्मत	५.१ उल्लिखित गीतमा बज्ने बाजाहरूसँग गीत गाउने अभ्यास वा एउटा स्थानीय बाजासँग गीत गाउने अभ्यास । ५.२ आफनो वाद्ययन्त्रको अङ्ग वर्णन गर्ने अभ्यास	१२
६	स्वरलिप	६.१ स्वर लिपिमा लेख्ने अभ्यास गरी प्रस्तुत गर्न	६	स्वरलिपि	६.१ स्वर लिपिमा लेख्ने अभ्यास गरी प्रस्तुत गर्न	६
		जम्मा	**६४**			**६४**

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकै पटक एकभन्दा बढी विधिहरूको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । गृह विज्ञान शिक्षण सहजीकरणको क्रममा खास गरी निम्न विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल
- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन
- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकालाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ । यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकाहरू समेत अपनाउन सकिने छ ।

बलम. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो । यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ । यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसिक्नुको कारण अन्वेषण गरी पुनः सिकाइन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ । साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ । यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्रलगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ । यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५०

प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.स.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतिकरण	२५	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतिकरण
३.	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तय	१२	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेख
जम्मा			**५०**	

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०　　　　विषय : नेपाली लोक सङ्गीत　　　　समयः २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	गीत र लोक गीत	१०	3	1	1	3	2	0	3	2	1	9	5	2	16	9	25	16	7
2	पारिभाषिक शब्द	१२																	10
3	लोकगीत (भाका)	१२																	10
4	रोदी, सिलोक, सवाई, खाँडो	१०																	8
5	वाद्ययन्त्र मर्मत	१०																	7
6	स्वरलिपि	१०																	8
	जम्मा	६४	3	1	1	3	2	0	3	2	1	9	5	2	16	9	25	16	50

पाश्चात्य सङ्गीत

कक्षा ९ र १०

१. परिचय

सङ्गीत एउटा कलाको रूप हो । यसले ध्वनिसँगै प्रत्यक्ष सम्बन्ध गाँस्छ । त्यस्तै सङ्गीतलाई सांस्कृतिक गतिविधिको मूल जड र स्तम्भका रूपमा लिइन्छ । सङ्गीतको सामान्य र आधारभूत तत्त्व भनेकै लय, सुर ताल, स्केल, शैली, हाउभाउ आदि हुन् । सङ्गीतमा विविध रूप र प्रकारले वाद्ययन्त्रहरूको विशाल प्रयोग र गाउनेदेखि र्‍यापिङ गर्नेसम्मका गायन विधि प्रयोग गरी सङ्गीत प्रस्तुत गर्ने गरिन्छ । परिस्थितिअनुसार विशुद्ध गायन मात्रको प्रस्तुति हुने गर्दछ । तर खासमा गायन र वाद्यको संयुक्त संयोजनबाट सङ्गीत प्रस्फुटन हुने गर्दछ । मानव समुदायका विभिन्न संस्कृति र परम्परामा सङ्गीत जनजीवनको अभिन्न अङ्ग भएको छ । विश्व सङ्गीत बजरमा प्रचलित लोकप्रिय, कर्णप्रिय र श्रुतिमाधुर्य पाश्चात्य सङ्गीतका बारेमा आधारभूत अवधारणा र प्रयोगमा समेत अभ्यस्त बनाउँदै अहिलेको विश्वव्यापीकरणको युगमा संसारका प्रचलित सङ्गीतका सम्बन्धमा हाम्रा विद्यार्थीलाई उपयुक्त ज्ञान र सिप प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा यस पाठ्यक्रमले गरेको छ ।

यस पाठ्यक्रममा किबोर्डको परिचय, स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन, समय विभाजन जस्ता विषयमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यसर्थ पाश्चात्य सङ्गीत विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अघिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमताहरू

माध्यमिक तहको पाश्चात्य सङ्गीत विषयको अध्ययन पूरा गरेपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कार्यमा समर्थ हुने छन् :

१. किबोर्डको पहिचान तथा यसका विशेषताहरूको विश्लेषण

२. किबोर्डका स्केलहरूको विवेचना र अभ्यास

३. स्टाफ नोटेसनको पठन र लेखन अभ्यास तथा प्रस्तुति

४. किबोर्ड वादनमा समय विभाजन पद्धतिको बोध तथा प्रस्तुति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

कक्षा९ र कक्षा १० को अध्ययन पूरा गरिसकेपछि विद्यार्थीहरू निम्न लिखितकार्यहरू गर्न सक्षम हुने छन् :

कक्षा ९ का सिकाइ उपलब्धिहरू		कक्षा १० का सिकाइ उपलब्धिहरू	
विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि
1. Introductiont o Keyboard (किबोर्डको परिचय)	१.१ किबोर्डका नोटहरूको परिचय दिन १.२ किबोर्ड बजाउँदाका उपयुक्त शारीरिक स्थिति (Posture) र औँलाहरूको क्रमअनुरूप अभ्यास गर्न १.३ मुख्य र सहायक स्केलको परिचय दिई फरक छुट्याउन १.४ आधारभूत, मुख्य र सहायक कर्डहरूको परिचय प्रस्तुत गर्न १.५ कर्ड इन्भर्सन र कर्ड फर्मुलाहरूसँग परिचित भई अभ्यास गर्न	1. Introductionto Keyboard (किबोर्डको परिचय)	१.१ स्केल हार्मोनीको परिचय प्रस्तुत गर्न १.२ मुख्य स्केलका अवयवहरूको पहिचान गरी सूची तयार गर्न १.३ सहायक स्केलका अवयवहरूको पहिचान गरी तुलना गर्न १.४ डिमिनिस्ड र डोमिनेन्ट कर्डहरूको परिचय प्रस्तुत गर्न
2. Staff Notation : reading and writing (स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन)	२.१ ट्रेबल क्लिफको विश्लेषण गर्न २.२ लेजर लाइनको व्याख्या गर्न	2. Staff Notation : reading and writing (स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन)	२.१ ट्रिबल क्लेफ र बास क्लेफको तुलनात्मक विश्लेषण गरी प्रस्तुति दिन २.२ लेजर लाइनको परिचय दिई अभ्यास गर्न

3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	३.१ पूर्ण नोट, अर्ध नोट, चतुर्थांश नोटको अभ्यास र प्रयोग गर्न ३.२ एस्टेन्ट, पियानो, फोर्ट, अदान्ते, मोडेरेट्टो, प्रेस्टोका समय विभाजनका आयामहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न ३.३ डायनामिक र टेम्पोसम्बन्धी चिह्नहरू र सम्बन्धित इटालियन शब्दावलीसँग परिचित भई प्रयोग गर्न	3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	३.१ पूर्ण नोट, अर्ध नोट, चतुर्थांश नोटको तुलनात्मक सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्न ३.२ आठौँ र सोह्रौँ नोटको परिचय प्रस्तुत गरी अभ्यास गर्न ३.३ स्लर, स्टाक्काटो र लेगाटोको अभ्यास गर्न ३.४ डायनामिक टेयाम्पो र एक्स्प्रेसनसम्बन्धी चिह्न र पदावलीहरूको व्याख्या प्रस्तुति गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा९			कक्षा १०		
एकाइ र विषयक्षेत्र	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**
1. Introductionto Keyboard (किबोर्डको परिचय)	1.1 Notes in Keyboard (किबोर्डका नोटहरू) 1.2 Proper posture and finger Number (उपयुक्त पोस्चर तथा औँला संख्याहरू) 1.3 Major Scale: CD E F G A B(मुख्य स्केल) 1.4 Minor scale: CD E F G A B(मुख्य स्केल) 1.5 Basic Major,minor chords, Chordinversions and chord formula(आधारभूत, मुख्य र सहायक कर्ड, कर्ड इन्भर्सन र कर्ड फर्मुला)	२५	1. Introductionto Keyboard (किबोर्डको परिचय)	1.1 Scale Harmony(स्केल हार्मोनी) 1.2 Major Scale: C#/Db, D#/Eb, F#/ Gb,G#/ Ab,A#/Bb(मुख्य स्केल) 1.3 Minor scale: C#/Db, D#/Eb, F#/ Gb,G#/ Ab,A#/Bb (सहायक स्केल) 1.4 Diminished, major 7th, minor 7th and dominant 7thchords and chordinversions andchord formula(डिमिनिस्ड मुख्य र सातौं तथा डोमिनेन्ट मुख्य र सातौं कर्डहरू)	२५
2. Staff Notation :	2.1 Treble clef(ट्रेबल क्लिफ)	१९	2. Staff Notation :	2.1 Treble clef(ट्रिवल क्लेफ)	१९

reading and writing (स्टाफ नोटेसन: पठन र लेखन)	2.2 Ledger lines(लेजर लाइन)		reading and writing (स्टाफ नोटेसन: पठन र लेखन)	2.2 Bass Clef(बास क्लेफ) 2.3Ledger lines(लेजर लाइन)	
3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	Whole note(पूर्ण नोट) Half Note(अर्ध नोट) Quarter note(चतुर्थांश नोट) Accent, Piano,Forte Adante,Moderetto,Presto (एस्टेन्ट, पियानो, फोर्ट, अदान्ते, मोडेरेट्टो, प्रेस्टोका समय विभाजनका आयामहरू) Signs andItalianterms related to dynamic andtempo(डायनामिक र टेम्पोसम्बन्धी चिह्नहरू र इटालियन टर्म्स)	२०	3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	Whole note(पूर्ण नोट) Half Note(अर्ध नोट) Quarter note(चतुर्थांश नोट) Eighth note(आठौं नोट) Sixteenth note(सोह्रौं नोट) Slur, staccato,legato (स्लर, स्टाक्काटो र लेगाटो) Signs andterms related toDynamic , tempo andexpression(डायनामिक टेयाम्पो र एक्स्प्रेसनसम्बन्धी चिह्न र पदावली)	२०
जम्मा		६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

यस विषयमा तल उल्लिखित प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य गराई तिनको अभिलेख राख्नुपर्ने छ । यसका अतिरिक्त शिक्षकले स्थानीय परिवेशअनुरूपका स्थानीय क्रियकलापसमेत गराउन सक्ने छन् ।

कक्षा ९			**कक्षा १०**		
एकाइ र विषयक्षेत्र	**सम्भावितक्रियाकलाप**	**कार्य घण्टा**	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**सम्भावितक्रियाकलाप**	**कार्य घण्टा**
1. Introduction to Keyboard (किबोर्डको परिचय)	१.१किबोर्डका नोटहरूको प्रयोग गर्ने १.२ पोस्चर तथा औंला संख्याहरूको विधिपुर्वक प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने १.३ मुख्य स्केलहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने १.४ सहायक स्केल प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्न) १.५आधारभूत, मुख्य र सहायक कर्ड, कर्ड इन्भर्सन र कर्ड फर्मुलाहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	२५	1. Introductionto Keyboard (किबोर्डको परिचय)	१.१ स्केल हार्मोनीका अवयवहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने १.२ मुख्य स्केलका अवयवहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने १.३ सहायक स्केलका अवयवहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने १.४ डिमिनिस्ड मुख्य र सातौं	२५

				तथा डोमिनेन्ट मुख्य र सातौं कर्डहरूहरूको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	
2. Staff Notation : reading and writing (स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन)	२.१ ट्रेबल क्लिफ प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने २.२ लेजर लाइनप्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	१९	2. Staff Notation : reading and writing (स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन)	२.१ ट्रिबल क्लेफको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने २.२ बास क्लेफको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने २.३ लेजर लाइनको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	१९
3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	३.१ पूर्ण नोट प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.२ अर्ध नोट प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.३ चतुर्थांश नोट प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.४ एस्टेन्ट, पियानो, फोर्ट, अदान्ते, मोडेरेट्टो, प्रेस्टोका समय विभाजनका आयामहरू प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.५ डायनामिक र टेम्पोसम्बन्धी चिह्नहरू र इटालियन टर्म्स प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	२०	3. Timing division (समय विभाजन) rest and terms	३.१ पूर्ण नोटको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.२ अर्ध नोटको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.३ चतुर्थांश नोटको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.४ आठौँ नोटको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.५ सोह्रौं नोटको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.६ स्लर, स्टाक्काटो र लेगाटोको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने ३.६ डायनामिक टेयाम्पो र एक्स्प्रेसनसम्बन्धी चिह्न र पदावलीको प्रस्तुत र प्रदर्शन गर्ने	२०
जम्मा		६४			६४

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकै पटक एकभन्दा बढी विधिहरूको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । गृह विज्ञान शिक्षण सहजीकरणको क्रममा खास गरी निम्न विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल
- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन
- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकाहरूलाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ । यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकाहरू समेत अपनाउन सकिने छ ।

बलम. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो । यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ । यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीहरूका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसिक्नुको कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ । साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ । यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्रलगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ । यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५०

प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.स.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतिकरण	२५	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतिकरण
३.	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तय	१२	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनको अभिलेख
जम्मा			**५०**	

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसका आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०   विषय : पाश्चात्य सङ्गीत   समयः २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	Introductionto Keyboard (किबोर्डको परिचय)	25	5	2	0	2	2	1	2	1	1	9	5	2	16	9	25	16	20
2	Staff Notation : reading and writing (स्टाफ नोटेसनः पठन र लेखन)	19																	15
3	Timing division (समय विभाजन) rest and terms	20																	15
	जम्मा	**64**	**5**	**2**	**0**	**2**	**2**	**1**	**2**	**1**	**1**	**9**	**5**	**2**	**16**	**9**	**25**	**16**	**50**

ऐच्छिक विषयहरू
(गायन, वादन र नृत्य)
गायन

१. परिचय

आवाजबाट सङ्गीतको ध्वनि निकाल्ने कलालाई गायन भनिन्छ । यसमा सुर र लयको मदतबाट साधारण बोललाई बढाइन्छ । जसले गाउँछ उसलाई गायक भनिन्छ । गायकहरूले गीत प्रस्तुत गर्दछन् जुन साङ्गीतिक वाद् वादकको सङ्गतमा वा सङ्गत विना पनि गाइन्छ । गायन धेरैजसो सङ्गीतकारहरूको समूहसँग जस्तै कि फरक आवाजको रेन्ज भएका गायकहरूको मन्डली वा वाद्य वादकहरूको समूहमा जस्तै रक समूह या पप समूहमा आदिमा गरिन्छ । गीत शब्दहरूको संयोजनमा बनेको हुन्छ । गीत बोल्न सक्ने जो कोहीले गाउन सक्छ । गायन औपचारिक वा अनौपचारिक, दुवै तरिकाले गर्न सकिन्छ । गायन विविध प्रयोजनका लागि प्रयोगमा ल्याउने गरेको पाइन्छ ।

यस पाठ्यक्रममास्वर अभ्यास, विविध गायन शैलीको परिचय, सुप्रशिद्ध सङ्गीतज्ञहरूको छोटो परिचय व्यक्तित्व, ताल, स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम), वाद्यवादन परिचय र केही पारिभाषिक शब्दहरू जस्ता विषय समेटिएको छ । यस पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षाकगत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अगिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० कोगायन विषयको अध्ययन पूरा गरेपछि विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सक्षमताहरू हासिल हुने छन् :

१. स्वर तथा अलङ्कारको पहिचान र अवधारणा विकास

२. आधुनिक र पप गायनको बोध तथा शैलीहरूको अभ्यास र प्रस्तुति

३. प्रमुख गायकहरूको पहिचान र योगदानको बोध

४. गायनकातालको अभ्यास, प्रस्तुति र प्रयोग

५. स्वरलिपि पद्धतिहरूको अवधारण विकास तथा अभ्यास र प्रस्तुति

६. गायनमा प्रयोग हुने पारिभाषिक शब्दावलीको पहिचान, महत्त्वबोध, अभ्यास र प्रस्तुति

७. वाद्ययन्त्रको बोध तथा अभ्यास र उपयोग

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

क्र.स.	कक्षा ९		कक्षा १०	
	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि
१.	स्वर र अलङ्कार	१.१ अलङ्कारको परिचय दिन १.२ दुई र तीन स्वरको साधारण अलङ्कार बनाउन र पाश्चात्य स्वर अभ्यास विधिको उपयोग गर्न	स्वर र अलङ्कार	१.१ दुई र तीनदेखिमाथि चार/पाँच स्वरहरूको थप अलङ्कार, पाश्चात्य स्वर अभ्यास विधिको उपयोग गर्न
२.	गायन शैली	२.१ आधुनिक गायन र पप गायनको जानकारी लिई परिचय दिन	गायन शैली	२.१ शास्त्रीय गायन शैलीहरूको जानकारी लिई परिचय दिन
३.	सङ्गीतज्ञ	३.१सेतुराम, मित्रसेन थापा, मेलवादेवी द बिटल्स्को सङ्गीत शैली अपनाउन	सङ्गीतज्ञ	३.१ प.झुमकलाल मिश्र, सङ्गीत प्रवीण नरराज ढकाल, प. यज्ञराज शर्माको सङ्गीत शैली अपनाउन
४.	ताल	४.१ आधुनिक ताल कहरवा, दादरा र पप गायनमा प्रयोग हुने	ताल	४.१ त्रिताल, एकताल र दादरा तालको अध्ययन गरी प्रयोग गर्न

		वाल्ट्ज बिटका बारेमा जानकारी लिई प्रयोग गर्न		
५.	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ पाश्चात्य स्वरलिपि (स्वल्फा स्वरलिपि र न्युम्स स्वरलिपि) पद्धति बारे सामान्य जानकारी लिई उपयोग गर्न	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ भातखण्डे स्वरलिपि पद्धतिबारे जानकारी लिई अभ्यास गर्न ५.२ पाश्चात्य स्वरलिपि, नोटेसन सिस्टम, चीवस्वरलिपि र स्टाफ स्वरलिपिको अभ्यास र प्रस्तुति गर्न
६.	वाद्यवादन	६.१ हारमोनियम, तानपुरा, मादल, भुस्याको सामान्य जानकारी लिन	वाद्यवादन	६.१ सितार, गीतार, तथा सारङ्गीको सामान्य परिचय लिई अभ्यास गर्न
७.	पारिभाषिक शब्द	७.१Note,Interlude, Prelude, Beat, Scale, Chord, Rhythm, Time शब्दको जानकारी लिई प्रयोग गर्न	पारिभाषिक शब्द	७.१ नाद, श्रुति, थाट, राग, जाति, वादी संवादी, आरोह-अवरोह, पकड शब्दको जानकारी लिई प्रयोग गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

एकाइ	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषयक्षेत्र	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**	**विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	स्वर र अलङ्कार	१.१ पूर्वीय/पाश्चात्य स्वरको साधारण परिचय १.२ अलङ्कारको परिचय १.३ दुई/ तीन स्वरहरूको अलङ्कार बनाउने विधि	१०	स्वर र अलङ्कार	१.१ दुई र तीनदेखिमाथि चार/पाँच स्वरहरूको थप अलङ्कार विधि १.१ पाश्चात्य स्वर अभ्यास विधि	१०
२.	गायन शैली	२.१ आधुनिक गायन र पप गायनको परिचय २.२ आधुनिक र पप गायनका शैलीहरूको	१०	गायन शैली	२.१ शास्त्रीय गायन शैली मध्ये गजल, ठुमरी, तरानाहरूको परिचय	९

		अभ्यास				
३.	सङ्गीतज्ञ	३.१ सेतुराम, मित्रसेन थापन, मेलवादेवी, द बिटल्स्को परिचय, प्रमुख कार्य र योगदान	१०	सङ्गीतज्ञ	३.१ प.झुमकलाल मिश्र, सङ्गीत प्रवीण नरराज ढकाल, प. यज्ञराज शर्मा, मित्रसेन थापाआदिको परिचय, प्रमुख कार्य र योगदान	१०
४.	ताल	४.१ आधुनिक र पप सङ्गीत शैलीमा प्रयोग हुने १/१ ताल मध्ये कहरवा, दादरा र वाल्ट्ज बिट सङ्गीत शैली	१०	ताल	४.१ शास्त्रीय सङ्गीत शैलीमा प्रयोग हुने त्रिताल, एकताल र दादरा ताल	९
५.	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ पाश्चात्य स्वरलिपि पद्धति परिचय स्वल्फा स्वरलिपि (Solfa Notation) न्युम्स स्वरलिपि (Neumes Notation)	१०	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ स्वरलिपि पद्धतिको परिचय ५.१.१ भातखण्डे ५.१.२ पाश्चात्य स्वरलिपि नोटेसन सिस्टम (चीवस्वरलिपि र स्टाफ स्वरलिपि)	१०
६.	वाद्यवादन	६.१ तानपुरा, मादल, भुस्या र हार्मोनियम ।	५	वाद्यवादन	६.१ सितार, गीतार र सारङ्गी	८
७.	पारिभाषिक शब्द	बलम.१ Note, Interlude, Prelude, Beat, Scale, Chord, Rhythm.	९	पारिभाषिक शब्द	७.१ नाद, श्रुति, थाट, राग, जाति, वादी-संवादी, आरोह-अवरोह, पकड	८
जम्मा			६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा कक्षा ९ र १० मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नअनुसार छन् :

क्र.स.	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा
१.	स्वर र अलंकार	१.१ दुई र तीन स्वरहरूको साधारण अलङ्कारहरूलाई स्वरमा गाउने/बजाउने अभ्यास १.२ पाश्चात्य स्वरमा गाउने/बजाउने अभ्यास गर्न	८	स्वर र अलङ्कार	१.१ दुई र तीनदेखिमाथि चार/पाँच स्वर अलङ्कारहरूलाई स्वरमा गाउने/बजाउने अभ्यास १.२ पाश्चात्य स्वरमा रेपिटेसन, कन्ट्रास्ट र भेरियसन गरी स्वरमा गाउने/बजाउने अभ्यास गर्न	८
२.	गायन शैली	२.१ आधुनिक र पप गायन शैलीहरूको अभ्यास गर्न	१०	गायन शैली	२.१ ठुमरी, गजल (शास्त्रीय) शैली र ज्याज गायनशैलीको अभ्यास गर्न	१०
३.	सङ्गीतज्ञ	३.१ सेतुराम, मित्रसेन थापन, मेलवादेवी, द बिटल्स्को परिचय, प्रमुख कार्य र योगदानको प्रस्तुति गर्न	८	सङ्गीतज्ञ	३.१ प. झुमकलाल मिश्र, सङ्गीत प्रवीण नरराज ढकाल, प. यज्ञराज शर्मा, मित्रसेन थापाआदिको परिचय, प्रमुख कार्य र योगदानको प्रस्तुति गर्न	८
४.	ताल	३.१ आधुनिक ताल, कहरवा, दादरा र पप गायनमा प्रयोग हुने आदि प्रयोग गरी गाउने अभ्यास गर्न	१२	ताल	४.१ त्रिताल, एकताल र दादरा तालमा कुनै दुई राग गाउने अभ्यास गर्न	१२
५.	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ स्वल्फा स्वरलिपि (Solfa Notation) र न्युम्स स्वरलिपि (Neumes Notation) अभ्यास गर्न	१०	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	५.१ भातखण्डे र पाश्चात्य स्वरलिपि नोटेसन सिस्टम (चीवस्वरलिपि र स्टाफ स्वरलिपि) अभ्यास गर्न	१०
६.	वाद्यवादन	६.१ तानपुरा, ,मादल,	६	वाद्यवादन	६.१ सितार, गीतार र	८

		भुस्या र हार्मोनियमको अभ्यास गर्न			सारङ्गीको अभ्यास गर्न	
७.	पारिभाषिक शब्द	७.१ Note, Interlude, Prelude, Beat, Scale, Chord, Rhythm. को प्रयोग गरी गाउने र बजाउन	१०	पारिभाषिक शब्द	बलम.१ नाद, श्रुति, थाट, राग, जाति, वादि-संवादि, आरोह-अवरोह, पकडको अभ्यास गर्न	८
		जम्मा	६४			६४

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकै पटक एकभन्दा बढी विधिहरूको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । गायन विषयको सिकाइ सहजीकरणका क्रममा खास गरी निम्नलिखित विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल
- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन
- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकाहरूलाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय

आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने गरी छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ । यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकासमेत अपनाउन सकिने छ ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो । यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ । यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीहरूका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसक्नुका कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ । साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ । यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्रलगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ । यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५० प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.सं.	मुख्य क्रियाकलाप	क्रियाकलापको विस्तृतिकरण	प्रतिशत
१.	सहभागिता	उपस्थित, गृहकार्य, प्रयोगात्मक कार्य, व्यावहारिक कार्य आदिमा सहभागिता	५
२.	प्रयोगात्मक कार्य	प्रयोगात्मक कार्यहरूको सञ्चालन	१५
		प्रयोगात्मक कार्यहरूको अभिलेख व्यवस्थापन	३
३.	परियोजना कार्य	परियोजना कार्यहरूको सञ्चालन	१०
		परियोजना कार्यहरूको अभिलेख व्यवस्थापन	२
४.	प्रतिवेदन	प्रयोगात्मक कार्य र परियोजना सम्बन्धी कार्यहरूको प्रतिवेदन लेखन र प्रस्तुति	५
५.	आन्तरिक परीक्षा	पहिलो त्रैमासिक परीक्षाको ५ प्रतिशत र दोस्रो त्रैमासिक परीक्षाको ५ प्रतिशत	१०

जम्मा	५०

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसका आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०　　　　विषय : गायन　　　　समय: २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	स्वर र अलङ्कार	१०	5	2	0	2	2	1	2	2	1	9	5	2	16	9	25	16	8
2	गायन शैली	९																	7
3	सङ्गीतज्ञ	१०																	8
4	ताल	९																	7
5	स्वरलिपि पद्धति (नोटेसन सिस्टम)	१०																	8
6	वाद्यवादन	८																	6
7	पारिभाषिक शब्द	८																	6
	जम्मा	६४	5	2	0	2	1	1	2	2	1	9	5	2	16	9	25	16	50

वादन

१. परिचय

सङ्गीतका तीन प्रधान अङ्गमध्ये वादन एक प्रमुख अङ्ग हो । सामान्यतयाः वादन भनेको बजाउनु हो । हरेक देश र सामाजको सङ्गीत संस्कृतिको आदिम इतिहास बाजा वा वाद्य यन्त्रसँग गाँसिएको हुन्छ । बहुजातीय, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक नेपालमा झन बहुविधाका वाद्य वादनले हरेक जाति र समाजका संस्कृतिको प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । सङ्गीत मानिसको अभिन्न र अपरिहार्य पक्ष हो । भनिन्छ, मानिस सङ्गीत बिना एकछिन पनि रहन सक्दैन । त्यसैले मानिसलाई सङ्गीतका माध्यमबाट आनान्दानुभूति प्रदान गर्न र सङ्गीतको विकास संवर्धन र प्रवर्धनका माध्यमबाट सङ्गीतसम्बद्ध वादन/वाद्यको विकास र प्रयोग गर्दै वाद्य विषयलाई व्यावसायीकरण गर्ने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो ।

यस पाठ्यक्रममा वाद्ययन्त्र लय र ताल, वाद्य यन्त्रसँग अभ्यास, प्रस्तुतीकरण, रचनात्मकता, कर्ण अभ्यास, फरम्याट हेरेर बजाउने अभ्यास, वाद्ययन्त्रको ज्ञान र मर्मत जस्ता विषय समेटिएको छ । यस पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षाकगत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अगिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० मा वादन विषय अध्ययन पूरा गरेपछि निम्नलिखित सक्षमताहरू विकास हुने छन् :

१. वाद्य यन्त्र, लय र तालको अवधारणा बोध, अभ्यास र व्यवहारमा प्रयोग

२. वाद्य यन्त्रमा प्रारम्भिक बोल रचना, लय बोध, अभ्यास र प्रस्तुति

३. स्वर र वाद्यमा अभ्यास र प्रस्तुतीकरण

४.ताललिपि पद्धतिको बोध र अभ्यास

५. कर्ण अभ्यासको गुण र वैशिष्ट्य पहिचान

६. वाद्ययन्त्रको पहिचान, प्रयोग र व्यवस्थापन

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

क्र. स.	**कक्षा ९**		**कक्षा १०**	
	क्षेत्र/ एकाइ	**सिकाइ उपलब्धि**	**क्षेत्र/ एकाइ**	**सिकाइ उपलब्धि**
१.	वाद्ययन्त्र, लय र ताल	१.१ वाद्य यन्त्र, विद्युतीय वाद्य यन्त्रको परिचय, वर्गीकरण, लय ज्ञानसम्बन्धी जानकारी लिई अभ्यास र प्रयोग गर्न १.२ विलम्बित, मध्यलय, द्रुत तथा समान लयको जानकारी लिई अभ्यास र प्रयोग गर्न १.३ तवलाका अङ्गहरूको परिचय बताउन	वाद्ययन्त्र	१.१ शिशिर वाद्य, तार वाद्य, घन वाद्य र अवनद्ध वाद्यका बारेमा परिचित हुन १.२ लय, ताल, बोल, सम, खाली, भरी, विभाग, ठेक्का र तिहाइका बारेमा परिचित हुन
२.	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा प्रारम्भिक बोल तथा स्वरहरूको परिचय र निकाससम्बन्धी अभ्यस्त भई प्रयोग गर्न	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा साधारण रचनाहरूको वादन अभ्यास गर्न
३.	प्रस्तुतिकरण	३.१ आफ्नो रोजाइको स्वर वाद्यमा प्रारम्भिक स्वर रचनाहरूलाई तालमा वादनको अभ्यास गर्न ३.२ कुनै स्वर वाद्यको लहरामा	प्रस्तुतिकरण	३.१ आफ्नो रोजाइको वाद्यमा साधारण रचनाहरूको तालमा वादनमा अभ्यास गर्न ३.२ आफ्नो रोजाइको ताल

		ताल वाद्यका प्रारम्भिक बोलहरूको वादनमा अभ्यास गर्न		वाद्यमा प्रारम्भिक रचनाहरूको वादनमा अभ्यास गर्न
४.	ताल लिपि	४.१ भातखण्डे ताललिपि पद्धति र स्वर लिपि पद्धतिको जानकारी लिई उपयोग गर्न	ताल लिपि	४.१ आफ्नो रोजाइका वाद्ययन्त्रअनुसार लयकारीमा लेखन गर्न ४.२ आफ्नो रोजाइका ताल वाद्य यन्त्रमा साधारण रचनाहरूलाई लिपिमा लेखन गर्न
५.	कर्ण अभ्यास	५.१ प्रारम्भिक स्वर, लय र तालहरूको बुझाइको अध्ययनगरी अभ्यास गर्न	कर्ण अभ्यास	५.१ रचनाहरूलाई सुनेर त्यसमा प्रयोग भएका स्वर, ताल र लयहरूको अध्ययनगरी अभ्यास गर्न
६.	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ आफ्नो वाद्ययन्त्रको अङ्ग वर्णन गर्न ६.२ आफ्नो वाद्ययन्त्रलाई स्वर उतार, चढाव गर्न सक्ने ज्ञान लिई उपयोग गर्न	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ वाद्यको मर्मत, सम्भारको परिचय लिई प्रयोग गर्न ६.२ वाद्यको स्वर मिलाउने विधि अपनाउन

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा ९				**कक्षा १०**		
एकाइ र विषयक्षेत्र		**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**	**एकाइ र विषयक्षेत्र**	**विषयवस्तुको विस्तृतीकरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	वाद्ययन्त्र, लय र ताल	१.१ वाद्य यन्त्रको परिचय १.१.१ विद्युतीय वाद्य यन्त्रको परिचय १.१.२ वाद्य यन्त्रको सामान्य वर्गीकरण	१०	वाद्ययन्त्र	१.१ वाद्ययन्त्रको वर्गीकरण १.१.१ शिशिर वाद्य १.१.२ तार वाद्य १.१.३ घन वाद्य १.१.४ अवनद्ध वाद्य	१०

		१.२ लय ज्ञानः १.२.१ विलम्बित, मध्यलय, द्रुत तथा समान लयको परिचय १.३ तबलाका अङ्गहरूको परिचय			१.२ आफ्नो रोजाइको वाद्ययन्त्रको विकाससम्बन्धी निबन्ध लेखन १.३ तालसम्बन्धी पारिभाषिक शब्द (लय, ताल, बोल, सम, खाली, भरी, विभाग, ठेक्का र तिहाइ)	
२.	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा प्रारम्भिक बोल तथा स्वरहरूको परिचय र निकास	१६	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा साधारण रचनाहरूको वादन	१६
३.	प्रस्तुतिकरण	३.१ आफ्नो रोजाइको स्वर वाद्यमा प्रारम्भिक स्वर रचनाहरूलाई तालमा वादन ३.२ कुनै स्वर वाद्यको लहरामा ताल वाद्यका प्रारम्भिक बोलहरूको वादन	१६	प्रस्तुतिकरण	३.१ आफ्नो रोजाइको वाद्यमा साधारण रचनाहरूको तालमा वादन ३.२ आफ्नो रोजाइको ताल वाद्यमा प्रारम्भिक रचनाहरूको वादन	१६
४.	ताल लिपि	४.१ भातखण्डेताललिपि पद्धति र स्वर लिपि पद्धतिको परिचय	८	ताल लिपि	४.१ आफ्नो रोजाइका वाद्ययन्त्रअनुसार लयकारीमा लेखन ४.२ आफ्नो रोजाइका ताल वाद्य यन्त्रमा साधारण रचनाहरूलाई लिपिमा लेखन	८
५.	कर्ण अभ्यास	५.१ ध्वनिका गुणहरू ५.१.१ प्रारम्भिक स्वर, लय र तालहरूको बुझाइको अध्ययन	८	कर्ण अभ्यास	५.१ रचनाहरूलाई सुनेर त्यसमा प्रयोग भएका स्वर, ताल र लयहरूको अध्ययन	८

६.	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ आफ्नो वाद्ययन्त्रको अङ्ग वर्णन ६.२ आफ्नो वाद्ययन्त्रलाई स्वर उतार, चढाव गर्न सक्ने ज्ञान	६	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ वाद्यको मर्मत, सम्भारको परिचय ६.२ वाद्यको स्वर मिलाउने विधि	६
		जम्मा	६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा कक्षा ९ र १० मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नअनुसार छन् :

क्र. स.	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषयक्षेत्र	**प्रयोगात्मक कार्य विवरण**	**पाठ्य घण्टा**	**विषयक्षेत्र**	**प्रयोगात्मक कार्य विवरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	वाद्ययन्त्र, लय र ताल	१.१ विलम्बित, मध्यलय, द्रुत तथा समान लयको अभ्यास १.२ तबलाको चित्र सहित अंगहरूको छुट्याई प्रदर्शन गर्न	१०	वाद्ययन्त्र	१.१ वाद्यवाद्ययन्त्रको वर्गीकरण गर्न १.२ आफ्नो रोजाइको वाद्ययन्त्रको विकाससम्बन्धी निबन्ध लेखन अभ्यास १.३पारिभाषिक शब्दहरूको लेखन अभ्यास	१०
२.	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा प्रारम्भिक बोल तथा स्वरहरूर निकासको अभ्यास	१६	वाद्य यन्त्र अभ्यास	२.१ आफ्नो रोजाइका वाद्य यन्त्रमा साधारण रचनाहरूको ताली खालीसहित लयकारीको अभ्यास	१६
३.	प्रस्तुतीकरण	३.१ गीतका विविध शैलीहरूलाई आफ्नो रोजाइको स्वर वाद्यमा तालसँगबजाउने	१६	प्रस्तुतिकरण	३.१ सिकेका रचनाहरूको ताल/लहरा सहित वादन	१६

		अभ्यास ३.२ ताल वाद्यका प्रारम्भिक बोल- रचनाहरूलाई लहरासँग वादन अभ्यास			अभ्यास	
४.	ताल लिपि	४.१ भातखण्डे काललिपि पद्धति र स्वर लिपि पद्धतिमा लेखन अभ्यास	८	ताल लिपि	४.१ स्वर वाद्यका विविध रचनाहरूलाई स्वर लिपिमा लेखन अभ्यास ४.२ ताल वाद्य यन्त्रका रचनाहरूलाई लिपिमा लेखन अभ्यास	८
५.	कर्ण अभ्यास	५.१ प्रारम्भिक स्वर, लय र तालहरूलाई छुट्याउने अभ्यास	८	कर्ण अभ्यास	५.१ रचनाहरूलाई सुनेर हुबहु नक्कल गर्ने अभ्यास	८
६.	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ आफ्नो वाद्ययन्त्रको स्वर मिलाउने अभ्यास ६.२ वाद्य यन्त्रको मर्मत गर्ने अभ्यास	६	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६.१ वाद्यको स्वर मिलाउने विधिको अभ्यास ६.२ वाद्य यन्त्रको मर्मत गर्ने अभ्यास	६
		जम्मा	६४			६४

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकैपटक एकभन्दा बढी विधिहरूको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । वादन विषयकोसिकाइ सहजीकरणका क्रममा खास गरी निम्नलिखित विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल
- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन

- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकाहरूलाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ। यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकाहरू समेत अपनाउन सकिने छ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थीहरूका मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो। यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ। यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ। शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीहरूका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसिक्नुको कारण अन्वेषण गरी पुनः सिकाइन्छ। यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ। साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ। यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्र लगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ। यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५० प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ। यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.स.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत,

				समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरण	२५	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतिकरण
३.	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तय	१२	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेख
जम्मा			**५०**	

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ। कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ। यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन्। पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०　　　　　　　　　　　　　　　　विषय : वादन　　　　　　　　　　　　　　　　समय: २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	वाद्ययन्त्र	१०	**4**	**2**	**0**	**3**	**1**	**1**	**2**	**2**	**1**	**9**	**5**	**2**	**16**	**9**	**25**	**16**	**8**
2	वाद्य यन्त्र अभ्यास	१६																	**13**
3	प्रस्तुतिकरण	१६																	**13**
4	ताल लिपि	८																	**6**
5	कर्ण अभ्यास	८																	**6**
6	वाद्ययन्त्र र मर्मत	६																	**4**
	जम्मा	६४	**4**	**2**	**0**	**3**	**1**	**1**	**2**	**2**	**1**	**9**	**5**	**2**	**16**	**9**	**25**	**16**	**50**

नृत्य

१. परिचय

नृत्य भनेको नाच्ने कला हो । सङ्गीतलाई व्यावहारिक बनाउन र अझ रोचक पार्न नृत्य अनिवार्य मानिन्छ । नृत्यले एकातिर शारीरिक कसरत हुन्छ भने अर्कातर्फ विभिन्न लय, तालमा नाच्ने सिपको विकास हुन्छ । नृत्य भनेको विभिन्न अङ्ग सञ्चालन गर्न कुनै पनि गीतका शब्द र वाद्य वादनको तालमा, रस र भाव अभिव्यक्ति गर्ने कला हो । आधुनिक नृत्य, लोक नृत्य र शास्त्रीय नृत्यको सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक ज्ञान र सिप प्रदान गर्दै नृत्य गर्दा ध्यान दिने, नृत्यलाई व्यावहारिक र प्रभावकारी बनाउने, नृत्यका बारेमा ज्ञान र सिप आर्जन गराउने, नेपालमा नृत्यलाई व्यावसायिकता प्रदान गर्दै यसको संरक्षण, संवर्धन र प्रवर्धन गर्ने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो ।

यस पाठ्यक्रममाशैली र मुद्रा, नृत्य शैली र परिचय, रस, भाव र मुद्रा परिचय, वेशभूषाको परिचय, प्रस्तुतीकरण, अङ्गप्रत्याङ्गको अभ्यास, लोक नृत्य र बाजा, नृत्य र अभिनय, नेपाली नृत्यसम्बन्धी केही पारिभाषिक शब्दहरू, जस्ता विषय समेटिएको छ । यस पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा ६४ कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ६४ कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलन कायम गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षाकगत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अगिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया समावेश गरिएको छ । यसमा विद्यार्थीको निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यमिक तह कक्षा ९ र १० मा नृत्य विषय अध्ययन पूरा गरेपछि विद्यार्थीमा निम्नलिखित सक्षमताहरू हासिल हुने छन् :

१. नृत्यको शैली र मुद्राको बोध र अभ्यास

२. रस, भाव र मुद्राको संयोजन तथा व्यवहारमा प्रयोग

३. नृत्य शैलीको अनुकरण र प्रस्तुतीकरण

४. लय ताल र बाजाको उपयोग, अभ्यास र प्रस्तुति

५. नृत्यमा अङ्गप्रत्यङ्को सञ्चालन अभ्यास र उपयोग

६. नृत्य सान्दर्भिक पारिभाषिक शब्दहरूको बोध र उपयोग

७. पारिभाषिक शब्दावली अनुरूपको नृत्य अभ्यास र प्रस्तुति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

क्र. सं.	कक्षा ९		कक्षा १०	
	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि
१.	शैली र मुद्रा	१ नृत्यको अर्थ ग्रहण गर्न २ शैलीको सामान्य मुद्राहरूको अभ्यास गन	नृत्य शैली	१.१ परम्परागत नेपाली रशास्त्रीय नृत्य शैलीको फरक छुट्याउन १.२ नेपाली लोक नृत्य, आधुनिक नृत्यसँग परिचित हुन
२.	रस, भाव र मुद्रा	नृत्यमा रस र भावको जानकारी लिन २ नवरसको सामान्य परिचय दिन ३ शास्त्रीय एवं परम्परागत नृत्य मुद्राहरूको सामान्य परिचय दिई अभ्यास गर्न	रस, भाव र वेषभुषा	२.१ नृत्यमा गायन र बादनअनुसार अङ्ग सञ्चालन, भाव र रस संयोजन गर्दै नृत्य प्रर्दशन गर्न .२ शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्यको वेशभूषाहरूको परिचय दिन .३ नेपाली लोक नृत्यमा प्रचलित वेशभूषाहरूको परिचय दिई प्रस्तुत गर्न
३.	प्रस्तुतीकरण(Repertoire)	स्थानीय प्रचलित लोक नृत्यको आधारभूत अभ्यास गर्न २ रस र भावको अभिव्यक्तिबाट नृत्य	प्रस्तुतिकरण(Repertoire)	३.१ प्रचलित लोक, शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्यको अभ्यास गर्न ३.२ नवरस र मुद्राको प्रयोगबाट नृत्यको अभ्यास गर्न .३ प्रचलित लोक तथा शास्त्रीय गायन

		अभ्यास गर्न Audio को माध्यमबाट लोक तथा शास्त्रीय नृत्य प्रस्तुति गर्न		र बादन सँगसागै नृत्य अभ्यास र प्रस्तुति गर्न
४	लय ताल र बाजा	.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीनतालको अभ्यास र उपयोग गर्न .२ लोक र आधुनिक नृत्यमा प्रयोग हुने ४/४ मात्राको तालमा नृत्य अभ्यास गर्न .३ तालहरूलाई हातमा लय, सम, मात्रा, ताली खाली दिँदै विलम्बित र मध्यलयमा नृत्य अभ्यास गर्न ४.४शास्त्रीय नृत्यमा प्रयोग हुने कुनै दुई ताल बाजाहरूको परिचय दिन (लय, सम, मात्रा, विभाग, ताली, खाली जस्ता पारिभाषिक शब्दको प्रयोग र अभ्यास गर्न	लय र ताल	४.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीनताल र झपतालको अभयाससम्बन्धी ज्ञान हासिल गर्न ४.२ लोक र आधुनिक ४/४ र ३/३ मात्राका तालमा नृत्य अभ्यास गर्न (.३ तालहरूलाई हातमा ताली खाली दिँदै विलम्बित, मध्यलय र द्रुत लयमा नृत्य अभ्यास गर्न (.४ चर्या नृत्यमा प्रयोग हुने कुनै एउटा तालमा नृत्य अभ्यास गर्न (.५ नृत्यमा ताल बादनको महत्त्वबारे जानकारी र प्रयोग गर्न
५	अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास	५.१ नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास गर्न (.२ नृत्य उपयोगी पद सञ्चालनको अभ्यास गर्न .३ नृत्य उपयोगी हस्त	अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास	५.१ नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास गर्न ५.२ नृत्य उपयोगी पद सञ्चालनको अभ्यास गर्न ५.३ नृत्य उपयोगी हस्त मुद्राहरूको

		मुद्राहरूको अभ्यास गर्न .४ लोक नृत्यको पद सञ्चालन तथा आंगीक अभ्यास गर्न		अभ्यास गर्न ५.४ प्रचलित नेपाली मुद्राहरूको परिचय र अभ्यास गर्न
६.	नृत्यसम्बन्धी पारिभाषिक शब्द	१ गुरु, गर्रा, पुरसुङ्गे, मारुनी, मादले, भट्याउने जस्ता शब्दहरूको अभ्यास गर्न २अङ्ग प्रत्यङ्ग उपाङ्ग हस्तमुद्रा नायक नायिका, भाव, रस जस्ता शब्दहरूको अभ्यास गर्न	नृत्य र अभिनय	६.१ अभिनयको परिचय र भेदहरू छुट्याउन ६.२ नायक नायिका भेदको सामान्य ज्ञान हासिल गरी उपयोग गर्न ६.३ प्रचलित नेपाली मुद्राहरूको परिचय दिन ६.४ पात्र लक्षणको सामान्य परिचय दिन

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

एकाइ	कक्षा ९			कक्षा १०		
	विषय क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	पाठ्य घण्टा	विषय क्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	पाठ्य घण्टा
१.	शैली र मुद्रा	.१ नृत्यको परिचय र परिभाषा १.२ नृत्यका सामान्य शैली र मुद्राहरूको परिचयर परिभाषा	८	नृत्य शैली	१.१ प्रचलित नृत्य शैलीको परिचय १.२ परम्परागत नेपाली नृत्य शास्त्रीय नृत्य नेपाली लोक नृत्य आधुनिक नृत्य	८
२.	रस, भाव र मुद्रा	नृत्यमा रस र भावको परिचय नवरसको परिचय शास्त्रीय एवम् परम्परागत नृत्य मुद्राहरूको सामान्य परिचय	१२	रस, भाव र वेषभुषा	.१ नृत्यमा गायन र वादन अनुसार अंग सञ्चालन, भाव र रस संयोजन .२ शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्यमा प्रयोग हुने भेषभुषा .३ नेपाली लोक नृत्यमा प्रचलित भेषभुषा	१२

३.	प्रस्तुतिकरण(Repertoire)	. स्थानीय प्रचलित लोक नृत्य २ रस र भावको अभिव्यक्तिसहित नृत्य Audio को माध्यमबाट लोक तथा शास्त्रीय नृत्य	१०	प्रस्तुतिकरण(Repertoire)	३.१ प्रचलित लोक, शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्य २. नवरस र मुद्राको प्रयोगबाट नृत्य . प्रचलित लोक तथा शास्त्रीय गायन र बादनका साथ नृत्य	१०
४.	लय ताल र बाजा	.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीनताल .२ लोक र आधुनिक नृत्यमा प्रयोग हुने ४/४ मात्राको तालमा नृत्य ३ पारिभाषिक शब्दहरू : लय, सम, मात्रा, विभाग, ताली, खाली, ४ताललाई हातमा लय, सम, मात्रा, ताली, खाली दिँदै बिलम्बित र मध्यलयमा नृत्य ५ लोक नृत्यमा प्रयोग हुने लोकबाजा ६ शास्त्रीय नृत्यमा प्रयोग हुने बाजा	१६	लय र ताल	४.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीनताल र झपताल ४.२ लोक र आधुनिक ४/४ र ३/३ मात्राका तालमा नृत्य ४.३ शास्त्रीय नृत्यका तालहरूलाई हातमा ताली खाली दिँदै नृत्य ४.४ चर्या नृत्य ४.५ नृत्यमा ताल वादनको महत्त्व	१६
५.	अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास	५.१ नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्ग, पदसञ्चालन र हस्त मुद्रा .२ लोक नृत्यको पद सञ्चालन तथा आङ्गिक अभ्यास	८	अङ्ग प्रत्यङ्ग कोअभ्यास	५.१ नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्ग, हस्त तथा पद सञ्चालनसम्बन्धी मुद्राहरूको ज्ञान । ५.२ प्रचलित नेपाली मुद्राहरू	८
६	नृत्यसम्बन्धी पारिभा	१ नेपाली लोक नृत्यअन्तर्गत प्रयोगमा आइरहने पारिभाषिक शब्दहरूको	१०	नृत्य र अभिनय	६.१ अभिनयको परिचय र भेदहरू ६.२ नायक नायिका भेदको	१०

	षक शब्द	ज्ञान : गुरु, गर्रा, पुरसुङ्गे, मारुनी, मादले, भट्याउने २ शास्त्रीय नृत्यअन्तर्गतका पारिभाषिक शब्दहरूको ज्ञान : अङ्ग प्रत्यङ्ग, उपाङ्ग, हस्तमुद्रा, नायक/नायिका, भाव, रस			सामान्य परिचय ६.३ प्रचलित नेपाली मुद्राहरू ६.४ पात्र लक्षणको सामान्य परिचय	
जम्मा			६४			६४

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा कक्षा ९ र १० मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नअनुसार छन् :

क्र. स.	**कक्षा ९**			**कक्षा १०**		
	विषयक्षेत्र	**प्रयोगात्मक कार्य विवरण**	**पाठ्य घण्टा**	**विषयक्षेत्र**	**प्रयोगात्मक कार्य विवरण**	**पाठ्य घण्टा**
१.	शैली र मुद्रा	.१ नृत्यको विभिन्न शैलीहरू तथा सामान्य मुद्राहरू अभ्यास	१०	नृत्य शैली	१ परम्परागत नेपाली, शास्त्रीय नृत्य शैलीको अभ्यास २ नेपाली लोक नृत्य, आधुनिक नृत्यको अभ्यास ।	१०
२.	रस, भाव र मुद्रा	नृत्यमा रस र भावको सामान्य परिचय सहित अभ्यास । २ नवरस परिचय प्रस्तुति ३ शास्त्रीय एवं परम्परागत नृत्य मुद्महरू सहित अभ्यास ।	१०	रस, भाव र वेषभुषा	नृत्यमा गायन र बादनअनुसार अङ्ग सञ्चालन, भाव र रस संयोजनसहित नृत्य अभ्यास २ शास्त्रीय तथा परम्परागत नृत्यमा वेशभूषासहित नृत्यअभ्यास ३ नेपाली लोक नृत्यमा प्रचलित वेशभूषा सहित नृत्य अभ्यासको परिचय दिई प्रस्तुत गर्न	१२
३.	प्रस्तुतीकरण(Repertoire)	स्थानीय प्रचलित लोक नृत्य अभ्यास २ रस र भावको अभिव्यक्तिसहित नृत्यअभ्यास ।	१२	प्रस्तुतिकरण(Repertoi	३.१ प्रचलित लोक, शास्त्रीय तथा परम्परागत (चर्या)नृत्य अभ्यास । ३.२ नवरस र मुद्राको प्रयोगगरी नृत्यअभ्यास । .३ प्रचलित लोक तथा शास्त्रीय	१२

		Audio को माध्यमबाट लोक तथा शास्त्रीय नृत्य अभ्यास		re)	गायन/ बादनसंगै नृत्य अभ्यास ।	
४	लय ताल र बाजा	.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीन तालको अभ्यास .२ लोक र आधुनिक नृत्यमा ४/४ मात्राको तालमा नृत्य अभ्यास ४.३ लय, सम, मात्रा, ताली, खाली जस्ता पारिभाषिक शब्दको प्रयोग र अभ्यास	१२	लय र ताल	४.१ शास्त्रीय नृत्यमा तीन ताल र झपतालको अभ्यास ४.२ लोक र आधुनिक ४/४ र ३/३ मात्राका तालमा नृत्य अभ्यास ४.३ताललाई हातमा ताली खाली दिँदै नृत्य अभ्यास .४ चर्या नृत्यमा प्रयोग हुने कुनै एउटा तालमा नृत्य अभ्यास गर्न	१२
५.	अङ्ग प्रत्यङ्ग को अभ्यास	५.१ उल्लिखित नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्ग, पद सञ्चालन तथा हस्त मुद्राहरूको अभ्यास .४ लोक नृत्यमा उपयोगी पद सञ्चालन तथा आङ्गिक अभ्यास	१०	अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास	५.१ उल्लिखित नृत्य उपयोगी अङ्ग प्रत्यङ्ग, पद सञ्चालन तथा मुद्राहरूको अभ्यास ५.४ प्रचलित नेपाली मुद्राहरूको अभ्यास	१०
६.	नृत्यसम्बन्धी पारिभाषिक शब्द	१ गुरु, गर्रा, पुरसुङ्गे मारुनी, मादले, भट्याउनेको अभ्यास र प्रयोग	१०	नृत्य र अभिनय	६.१ पात्र लक्षणबमोजिम मुद्राहरूको प्रयोग गरी नृत्य अभ्यास र प्रस्तुति	८
		जम्मा	६४			६४

६. शिक्षण सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई गुणात्मक नतिजा प्राप्त गर्न शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले विद्यार्थीको समझदारी, रचनात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकासमा सहयोग गर्दछ । त्यसैले यस विषयका विषयवस्तुहरूको शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा उपयुक्त शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्दछ । आवश्यक परेमा एकैपटक एकभन्दा बढी विधिको पनि संयुक्त रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । नृत्य विषयकोसिकाइ सहजीकरणका क्रममा खास गरी निम्नलिखित विधि तथा तरिकाहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- छलफल

- समूहकार्य
- लघु परियोजना
- प्रतिवेदन तयारी
- स्थलगत अध्ययन
- प्रदर्शन
- प्रश्नोत्तर
- खोज विधि
- अवलोकन
- परियोजना कार्य
- प्रयोग तथा प्रयोगशाला
- भूमिका अभिनय

माथि उल्लिखित शिक्षण विधि/तरिकालाई विषयवस्तुको प्रकृति, कक्षाकोठाको अवस्था, उपलब्ध समय आदिलाई ध्यानमा राखेर उपर्युक्त हुने छनोट गरी प्रयोग गर्नुपर्दछ । यीबाहेक अन्य उपर्युक्त र प्रभावकारी विधि एवम् तरिकाहरू समेत अपनाउन सकिने छ ।

बलम. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिको यथार्थ अवस्था यकिन गर्नु हो । यसबाट सिकाइ सहजीकरणका लागि सुधारात्मक उपाय अपनाउन तथा अन्य प्रशासनिक र प्राज्ञिक कामहरू गर्न सकिन्छ । यस विषयका सन्दर्भमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै विधिहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले मूल्याङ्कन तथा परीक्षाका नतिजाबाट विद्यार्थीका सिकाइ कठिनाइहरू पत्ता लगाई तिनको निराकरणमा सहजीकरण गर्नुपर्छ ।

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले के कति सिके भन्ने पक्षको मूल्याङ्कन गरी नसिकेको भए नसिक्नुको कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन कक्षाकोठामा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै क्रममा कक्षाकार्य, गृहकार्य, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, कक्षा सहभागिता, व्यावहारिक परिवर्तन, हाजिरीका आधारमा अभिलेख राख्नुपर्छ । साथै यस क्रममा आवश्यकतानुसार विद्यार्थीलाई तुरुन्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ र विद्यार्थीमा सुधारको वातावरण तयार गरिदिनुपर्छ । यसअन्तर्गत पाठ्यक्रममा निर्धारित विषय क्षेत्रलगायतका पक्षका आधारमा व्यवहार परिवर्तन, प्राप्त ज्ञान तथा सिपको निरन्तर अभ्यास एवम् उपयोगमा केन्द्रित भई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेख राख्नुपर्दछ । यस विषयमा कक्षा ९ र १० मा कुल भारमध्ये ५० प्रतिशत भार आन्तरिक मूल्याङ्कनहुनेछ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.स.	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२.	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरण	२५	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य, प्रतिवेदन र प्रस्तुतिकरण
३.	अवलोकन भ्रमण	अवलोकन भ्रमण, प्रतिवेदन तय	१२	अवलोकन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनका अभिलेख

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ९ र १० मा ५०% भारको बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ जसकालागि परीक्षा सञ्चालन गरिने छ। कक्षा ९ र १० का लागि लिइने परीक्षाका लागि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ। यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन्। पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ।

विशिष्टिकरण तालिका

कक्षा : १०　　　　विषय : नृत्य　　　　समयः २ घण्टा

एकाइ	पाठ्यवस्तु	पाठ्य भार	ज्ञान र बोध			व्यवहारिक सीप			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न संख्या			जम्मा प्रश्न	अंकभार			जम्मा अंक
			बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो		बहुवैकल्पिक	छोटो	लामो	
1	नृत्य शैली	८	4	1	0	2	3	1	3	1	1	9	5	2	16	9	25	16	6
2	रस, भाव र वेषभुषा	१२																	10
3	प्रस्तुतिकरण (Repertoire)	१०																	8
4	लय र ताल	१६																	12
5	अङ्ग प्रत्यङ्गको अभ्यास	८																	6
6	नृत्य र अभिनय	१०																	8
	जम्मा	६४	4	1	0	2	3	1	3	1	1	9	5	2	16	9	25	16	50